הסיפור הכפול של צום גדליה

צום השביעי תש"פ

גמרא ראש השנה (יח:) "צום השביעי" זה ג' בתשרי, שבו נהרג גדליה בן אחיקם. ומי הרגו? ישמעאל בן נתניה הרגו. ללמדך ששקולה מיתתן של צדיקים כשריפת בית אלהינו.

רמב"ם הל' תעניות (ה ב) יום שלישי בתשרי שבו נהרג גדליה בן אחיקם ונכבת גחלת ישראל הנשארת וסיבב להתם גלותן.

רמב"ם הל' תעניות (א א-ג) מצות עשה מן התורה לזעוק ולהריע בחצוצרות על כל צרה שתבא על הצבור. ...

ודבר זה מדרכי התשובה הוא. שבזמן שתבוא צרה ויזעקו עליה ויריעו ידעו הכל שבגלל מעשיהם הרעים הורע להן ככתוב עונותיכם הטו וגו'. וזה הוא שיגרום להסיר הצרה מעליהם. אבל אם לא יזעקו ולא יריעו אלא יאמרו דבר זה ממנהג העולם אירע לנו וצרה זו נקרה נקרית. הרי זו דרך *אכזריות* וגורמת להם להדבק במעשיהם הרעים. ותוסיף הצרה צרות אחרות. הוא שכתוב בתורה והלכתם עמי בקרי והלכתי גם אני עמכם בחמת קרי. כלומר כשאביא עליכם צרה כדי שתשובו אם תאמרו שהיא קרי אוסיף לכם חמת אותו קרי.

ירמיהו פרק מ' ... ה וְעוֹדֶנּוּ לֹא יָשׁוּב וְשֵׁבָה אֶל גְּדַלְיָה בֶן אֲחִיקָם בֶּן שָׁפָן אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בְּעָרֵי יְהוּדָה וְשֵׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם אוֹ אֶל כָּל הַיָּשָׁר בְּעֵינֶיךָ לָלֶכֶת לֵךְ וַיִּתֶּן לוֹ רַב טַבָּחִים אֲרֻחָה וּמַשְׂאֵת וַיְשַׁלְּחֵהוּ. ו וַיָּבֹא יִרְמְיָהוּ אֶל גְּדַלְיָה בֶן אֲחִיקָם הַמִּצְפָּתָה וַיֵּשֶׁב אִתּוֹ בְּתוֹךְ הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בָּאָרֶץ. ז וַיִּשְׁמְעוּ כָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם כִּי הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אֲחִיקָם בָּאָרֶץ וְכִי הִפְקִיד אִתּוֹ אֲנָשִׁים וְנָשִׁים וָטָף וּמִדַּלַּת הָאָרֶץ מֵאֲשֶׁר לֹא הָגְלוּ בָּבֶלָה. ח וַיָּבֹאוּ אֶל גְּדַלְיָה הַמִּצְפָּתָה וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ וְיוֹחָנָן וְיוֹנָתָן בְּנֵי קָרֵחַ וּשְׂרָיָה בֶן תַּנְחֻמֶת וּבְנֵי עוּפִי [עֵיפַי] הַנְּטֹפָתִי וְיַזַנְיָהוּ בֶן הַמַּעֲכָתִי הֵמָּה וְאַנְשֵׁיהֶם. ט וַיִּשָּׁבַע לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶן אֲחִיקָם בֶּן שָׁפָן וּלְאַנְשֵׁיהֶם לֵאמֹר אַל תִּירְאוּ מֵעֲבוֹד הַכַּשְׂדִּים שְׁבוּ בָאָרֶץ וְעִבְדוּ אֶת מֶלֶךְ בָּבֶל וְיִיטַב לָכֶם. י וַאֲנִי הִנְנִי יֹשֵׁב בַּמִּצְפָּה לַעֲמֹד לִפְנֵי הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר יָבֹאוּ אֵלֵינוּ וְאַתֶּם אִסְפוּ יַיִן וְקַיִץ וְשֶׁמֶן וְשִׂמוּ בִּכְלֵיכֶם וּשְׁבוּ בְּעָרֵיכֶם אֲשֶׁר תְּפַשְׂתֶּם. יא וְגַם כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר בְּמוֹאָב וּבְבְנֵי עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וַאֲשֶׁר בְּכָל הָאֲרָצוֹת שָׁמְעוּ כִּי נָתַן מֶלֶךְ בָּבֶל שְׁאֵרִית לִיהוּדָה וְכִי הִפְקִיד עֲלֵיהֶם אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אֲחִיקָם בֶּן שָׁפָן. יב וַיָּשֻׁבוּ כָל הַיְּהוּדִים מִכָּל הַמְּקֹמוֹת אֲשֶׁר נִדְּחוּ שָׁם וַיָּבֹאוּ אֶרֶץ יְהוּדָה אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה וַיַּאַסְפוּ יַיִן וָקַיִץ הַרְבֵּה מְאֹד .

יג וְיוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה בָּאוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ הַמִּצְפָּתָה. יד וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו הֲיָדֹעַ תֵּדַע כִּי בַּעֲלִיס מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן שָׁלַח אֶת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה לְהַכּוֹתְךָ נָפֶשׁ וְלֹא הֶאֱמִין לָהֶם גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם. טו וְיוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ אָמַר אֶל גְּדַלְיָהוּ בַּסֵּתֶר בַּמִּצְפָּה לֵאמֹר אֵלְכָה נָּא וְאַכֶּה אֶת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וְאִישׁ לֹא יֵדָע לָמָּה יַכֶּכָּה נֶפֶשׁ וְנָפֹצוּ כָּל יְהוּדָה הַנִּקְבָּצִים אֵלֶיךָ וְאָבְדָה שְׁאֵרִית יְהוּדָה. טז וַיֹּאמֶר גְּדַלְיָהוּ בֶן אֲחִיקָם אֶל יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ אַל תַּעַשׂ [תַּעֲשֶׂה] אֶת הַדָּבָר הַזֶּה כִּי שֶׁקֶר אַתָּה דֹּבֵר אֶל יִשְׁמָעֵאל.

פרק מ"א א וַיְהִי בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בָּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה בֶן אֱלִישָׁמָע מִזֶּרַע הַמְּלוּכָה וְרַבֵּי הַמֶּלֶךְ וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים אִתּוֹ אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶן אֲחִיקָם הַמִּצְפָּתָה וַיֹּאכְלוּ שָׁם לֶחֶם יַחְדָּו בַּמִּצְפָּה. ב וַיָּקָם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וַעֲשָׂרֶת הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ וַיַּכּוּ אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶן אֲחִיקָם בֶּן שָׁפָן בַּחֶרֶב וַיָּמֶת אֹתוֹ אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאָרֶץ. ג וְאֵת כָּל הַיְּהוּדִים אֲשֶׁר הָיוּ אִתּוֹ אֶת גְּדַלְיָהוּ בַּמִּצְפָּה וְאֶת הַכַּשְׂדִּים אֲשֶׁר נִמְצְאוּ שָׁם אֵת אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה הִכָּה יִשְׁמָעֵאל. ד וַיְהִי בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי לְהָמִית אֶת גְּדַלְיָהוּ וְאִישׁ לֹא יָדָע. ה וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְּׁכֶם מִשִּׁלוֹ וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן וּקְרֵעֵי בְגָדִים וּמִתְגֹּדְדִים וּמִנְחָה

וּלְבוֹנָה בְּיָדָם לְהָבִיא בֵּית יְהוָה. ו וַיֵּצֵא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה לִקְרָאתָם מִן הַמִּצְפָּה הֹלֵךְ הָלוֹךְ וּבֹכֶה וַיְהִי כִּפְגֹשׁ אֹתָם וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם בֹּאוּ אֶל גְּדַלְיָהוּ בֶן אֲחִיקָם. ז וַיְהִי כְּבוֹאָם אֶל תּוֹךְ הָעִיר וַיִּשְׁחָטֵם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה אֶל תּוֹךְ הַבּוֹר הוּא וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ. ח וַעֲשָׂרָה אֲנָשִׁים נִמְצְאוּ בָם וַיֹּאמְרוּ אֶל יִשְׁמָעֵאל אַל תְּמִתֵנוּ כִּי יֵשׁ לָנוּ מַטְמֹנִים בַּשָּׂדֶה חִטִּים וּשְׂעֹרִים וְשֶׁמֶן וּדְבָשׁ וַיֶּחְדַּל וְלֹא הֱמִיתָם בְּתוֹךְ אֲחֵיהֶם. ט וְהַבּוֹר אֲשֶׁר הִשְׁלִיךְ שָׁם יִשְׁמָעֵאל אֵת כָּל פִּגְרֵי הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִכָּה בְּיַד גְּדַלְיָהוּ הוּא אֲשֶׁר עָשָׂה הַמֶּלֶךְ אָסָא מִפְּנֵי בַּעְשָׁא מֶלֶךְ יִשְׂרָאֵל אֹתוֹ מִלֵּא יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָהוּ חֲלָלִים. י וַיִּשְׁבְּ יִשְׁמָעֵאל אֶת כָּל שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר בַּמִּצְפָּה אֶת בְּנוֹת הַמֶּלֶךְ וְאֶת כָּל הָעָם הַנִּשְׁאָרִים בַּמִּצְפָּה אֲשֶׁר הִפְקִיד נְבוּזַרְאֲדָן רַב טַבָּחִים אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם וַיִּשְׁבֵּם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וַיֵּלֶךְ לַעֲבֹר אֶל בְּנֵי עַמּוֹן. יא וַיִּשְׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשָׂה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה. יב וַיִּקְחוּ אֶת כָּל הָאֲנָשִׁים וַיֵּלְכוּ לְהִלָּחֵם עִם יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה וַיִּמְצְאוּ אֹתוֹ אֶל מַיִם רַבִּים אֲשֶׁר בְּגִבְעוֹן. יג וַיְהִי כִּרְאוֹת כָּל הָעָם אֲשֶׁר אֶת יִשְׁמָעֵאל אֶת יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְאֵת כָּל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וַיִּשְׂמָחוּ. יד וַיָּסֹבּוּ כָּל הָעָם אֲשֶׁר שָׁבָה יִשְׁמָעֵאל מִן הַמִּצְפָּה וַיָּשֻׁבוּ וַיֵּלְכוּ אֶל יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ. טו וְיִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה נִמְלַט בִּשְׁמֹנָה אֲנָשִׁים מִפְּנֵי יוֹחָנָן וַיֵּלֶךְ אֶל בְּנֵי עַמּוֹן. טז וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ אֵת כָּל שְׁאֵרִית הָעָם אֲשֶׁר הֵשִׁיב מֵאֵת יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה מִן הַמִּצְפָּה אַחַר הִכָּה אֶת גְּדַלְיָה בֶּן אֲחִיקָם גִּבֹּרִים אַנְשֵׁי הַמִּלְחָמָה וְנָשִׁים וְטַף וְסָרִיסִים אֲשֶׁר הֵשִׁיב מִגִּבְעוֹן. יז וַיֵּלְכוּ וַיֵּשְׁבוּ בְּגֵרוּת כִּמְהָם [כִּמְהָם] אֲשֶׁר אֵצֶל בֵּית לָחֶם לָלֶכֶת לָבוֹא מִצְרָיִם. יח מִפְּנֵי הַכַּשְׂדִּים כִּי יָרְאוּ מִפְּנֵיהֶם כִּי הִכָּה יִשְׁמָעֵאל בֶּן נְתַנְיָה אֶת גְּדַלְיָהוּ בֶּן אֲחִיקָם אֲשֶׁר הִפְקִיד מֶלֶךְ בָּבֶל בָּאָרֶץ.

פרק מ"ב א וַיִּגְּשׁוּ כָּל שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְיוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְיַזַנְיָה בֶּן הוֹשַׁעְיָה וְכָל הָעָם מִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל. ב וַיֹּאמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא תִּפָּל נָא תְחִנָּתֵנוּ לְפָנֶיךָ וְהִתְפַּלֵּל בַּעֲדֵנוּ אֶל יְהוָה אֱלֹהֶיךָ בְּעַד כָּל הַשְּׁאֵרִית הַזֹּאת כִּי נִשְׁאַרְנוּ מְעַט מֵהַרְבֵּה כַּאֲשֶׁר עֵינֶיךָ רֹאוֹת אֹתָנוּ. ג וְיַגֵּד לָנוּ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֶת הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר נֵלֵךְ בָּהּ וְאֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר נַעֲשֶׂה. ד וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא שָׁמַעְתִּי הִנְנִי מִתְפַּלֵּל אֶל יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם כִּדְבָרֵיכֶם וְהָיָה כָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַעֲנֶה יְהוָה אֶתְכֶם אַגִּיד לָכֶם לֹא אֶמְנַע מִכֶּם דָּבָר. ה וְהֵמָּה אָמְרוּ אֶל יִרְמְיָהוּ יְהִי יְהוָה בָּנוּ לְעֵד אֱמֶת וְנֶאֱמָן אִם לֹא כְּכָל הַדָּבָר אֲשֶׁר יִשְׁלָחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ אֵלֵינוּ כֵּן נַעֲשֶׂה. ו אִם טוֹב וְאִם רָע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ אֲשֶׁר אנו [אֲנַחְנוּ] שֹׁלְחִים אֹתְךָ אֵלָיו נִשְׁמָע לְמַעַן אֲשֶׁר יִיטַב לָנוּ כִּי נִשְׁמַע בְּקוֹל יְהוָה אֱלֹהֵינוּ. ז וַיְהִי מִקֵּץ עֲשֶׂרֶת יָמִים וַיְהִי דְבַר יְהוָה אֶל יִרְמְיָהוּ. ח וַיִּקְרָא אֶל יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְאֶל כָּל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֲשֶׁר אִתּוֹ וּלְכָל הָעָם לְמִקָּטֹן וְעַד גָּדוֹל. ט וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר שְׁלַחְתֶּם אֹתִי אֵלָיו לְהַפִּיל תְּחִנָּתְכֶם לְפָנָיו. י אִם שׁוֹב תֵּשְׁבוּ בָּאָרֶץ הַזֹּאת וּבָנִיתִי אֶתְכֶם וְלֹא אֶהֱרֹס וְנָטַעְתִּי אֶתְכֶם וְלֹא אֶתּוֹשׁ כִּי נִחַמְתִּי אֶל הָרָעָה אֲשֶׁר עָשִׂיתִי לָכֶם. יא אַל תִּירְאוּ מִפְּנֵי מֶלֶךְ בָּבֶל אֲשֶׁר אַתֶּם יְרֵאִים מִפָּנָיו אַל תִּירְאוּ מִמֶּנּוּ נְאֻם יְהוָה כִּי אִתְּכֶם אָנִי לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וּלְהַצִּיל אֶתְכֶם מִיָּדוֹ. יב וְאֶתֵּן לָכֶם רַחֲמִים וְרִחַם אֶתְכֶם וְהֵשִׁיב אֶתְכֶם אֶל אַדְמַתְכֶם. ...

פרק מ"ג א וַיְהִי כְּכַלּוֹת יִרְמְיָהוּ לְדַבֵּר אֶל כָּל הָעָם אֶת כָּל דִּבְרֵי יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם אֲלֵיהֶם אֵת כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה. ב וַיֹּאמֶר עֲזַרְיָה בֶן הוֹשַׁעְיָה וְיוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל הָאֲנָשִׁים הַזֵּדִים אֹמְרִים אֶל יִרְמְיָהוּ שֶׁקֶר אַתָּה מְדַבֵּר לֹא שְׁלָחֲךָ יְהוָה אֱלֹהֵינוּ לֵאמֹר לֹא תָבֹאוּ מִצְרַיִם לָגוּר שָׁם. ג כִּי בָרוּךְ בֶּן נֵרִיָּה מַסִּית אֹתְךָ בָּנוּ לְמַעַן תֵּת אֹתָנוּ בְּיַד הַכַּשְׂדִּים לְהָמִית אֹתָנוּ וּלְהַגְלוֹת אֹתָנוּ בָּבֶל. ד וְלֹא שָׁמַע יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים וְכָל הָעָם בְּקוֹל יְהוָה לָשֶׁבֶת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה. ה וַיִּקַּח יוֹחָנָן בֶּן קָרֵחַ וְכָל שָׂרֵי הַחֲיָלִים אֵת כָּל שְׁאֵרִית יְהוּדָה אֲשֶׁר שָׁבוּ מִכָּל הַגּוֹיִם אֲשֶׁר נִדְּחוּ שָׁם לָגוּר בְּאֶרֶץ יְהוּדָה. ...

גמרא נדה (סא.)... דכתיב (ירמיהו מא, ט) "והבור אשר השליך שם ישמעאל את כל פגרי אנשים אשר הכה ביד גדליה" וכי גדליה הרגן? והלא ישמעאל הרגן? אלא מתוך שהיה לו לחוש לעצת יוחנן בן קרח ולא חש מעלה עליו הכתוב כאילו הרגן. אמר רבא האי לישנא בישא אע"פ דלקבולי לא מבעי מיחש ליה מבעי

גמרא יומא (לח.:) אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך יושיבוך ומשלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפי' כמלא נימא

[רש"י - בשמך יקראוך - לא ידאג אדם לומר פלוני יקפח פרנסתי כי על כרחך בשם יקראוך לבא ולשוב במקומך:]